

# **36. KAS MEŽĀ DARĀMS, LAI SAIMNIEKOTU DABAI DRAUDZĪGI?**

**NEGATĪVAS IETEKMES MAZINĀŠANAS PRINCIPI  
DABAS DAUDZVEIDĪBU VEICINOŠI PASĀKUMI**

Viedokļi par to, kas ir dabai vai videi draudzīga meža apsaimniekošana, ir atšķirīgi. Vieni domā, ka tā būtu saimnieciskās darbības un jebkādas meža ciršanas ierobežošana, citi pauž viedokli, ka mežā nedrīkst izmantot smago tehniku vai traucēt dzīvniekus un putnus. Speciālisti uzskata, ka tā ir dabas vērtību apzināšana, izvērtēšana un saimnieciskās darbības ietekmes uz vidi novērtēšana un mazināšana. Turklāt videi draudzīga meža apsaimniekošana prasa ne tikai likumu un normatīvo aktu prasību ievērošanu.

### **Dabai draudzīgi – ko tas nozīmē**

Dabai draudzīga meža apsaimniekošana ir tad, ja meža īpašnieks zina un izprot **meža augšanas un attīstības likumsakarības** un ievēro tās, plānojot un īstenojot mežsaimnieciskās aktivitātes. Pirmkārt, tas nozīmē ķīmijas nelietošanu, iespējami videi draudzīgākas tehnikas izvēli, pārdomātu ceļu un grāvju būvniecību un to atjaunošanu, kā arī mežsaimniecisko darbu intensitātes mazināšanu putnu ligzdošanas laikā. Otrkārt, meža apsaimniekošanas plānošanā jāievēro vairāki **priekšnosacījumi**:

- jāsaudzē bioloģiski augstvērtīgas mežaudzes;
- jāsauglabā dabas daudzveidībai nepieciešamos elementus – kritalas, sausos kokus, bioloģiski vecos kokus, ligzdu kokus, pamežu, skudru pūžņus;
- uzmanīgi jāsaimeņo avotainēs, gravās, nogāzēs, salās, mežmalās, purva malās, mitrās mikroieplakās, ūdenstilpju malās;
- jānodrošina un jāveicina dabiskas meža vides veidošanās, ierīkojot mistrotas un dažāda stāvokuma (vecuma) audzes, saglabājot paaugu.

To visu īstenojot nav sarežģīti! Vispirms jāsāk ar meža normatīvo aktu prasību un tajos ietvertu dabas aizsardzības priekšnoteikumu ievērošanu.

### **Normatīvie akti un dabas aizsardzība**

*Meža likums*<sup>1</sup> nosaka **vispārējās dabas aizsardzības** prasības meža apsaimniekošanā, ietverot gan augsnes, virszemes un pazemes ūdeņu aizsardzību, meža noturības veicināšanu un kultūras mantojuma

1 <http://likumi.lv/doc.php?id=2825>



*Liela izmēra kritalas ir nozīmīgs bioloģiskās daudzveidības elements.*

elementu saglabāšanu. Bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai mežos, līdzās īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, mikroliegumiem un aizsargjoslām, ir noteikti bioloģiski nozīmīgi meža struktūras elementi. Pamatojoties uz *Meža likumu*, izdoti vairāki normatīvie akti, kuros definētas un skaidrotas minētās prasības un to nozīme.

**Dabas aizsardzības noteikumi** meža apsaimniekošanā<sup>2</sup> nosaka vispārējās dabas aizsardzības prasības un saimnieciskās darbības ierobežojumus dzīvnieku vairošanās sezonas laikā, kā arī aizsargjoslās ap purviem, palīdz identificēt bioloģiski nozīmīgus meža struktūras elementus un norāda, kā tos saglabāt. Dabas daudzveidība tiek veicināta, meža apsaimniekošanā saglabājot bioloģiski nozīmīgus meža struktūras elementus – mežaudzes ezeru un purvu salās, meža pudurus, mežaudzes ūdensteču un ūdenstilpju palienēs, gravas un citus ģeoloģiskus un ģeomorfoloģiskus veidojumus, avotus un avoksnājus, apaugumu mikroieplakās, mežmalas un citas bioloģiski

2 <http://likumi.lv/doc.php?id=253758>

vērtīgas mežaudzes. Apsaimniekojot šīs platības, jāievēro īpaši koku ciršanas ierobežojumi un citi aprobežojumi.

Lai netraucētu **dzīvniekus** vairošanās sezonā, pastāv ierobežojumi gan meža kopšanai, gan ciršanai un augsnes sagatavošanai, kā arī motorizētas tehnikas pielietošanai. Arī lauču saglabāšana mežā nodrošina mežu ainavisko daudzveidību un barošanās vietas meža dzīvniekiem. Savukārt ekoloģisko koku, koku ar **putnu** ligzdām, dobumainu un sausu koku atstāšana nodrošina dzīves vietas putniem, kas ievērojami var samazināt kaitīgo kukaiņu savairošanos.

Sagatavojot **augsnī** meža atjaunošanai un izvedot kokmateriālus, jāņem vērā teritorijas reljefa un augsnes īpatnības, lai neizraisītu augsnes eroziju. Tāpat jāizvairās no **ūdens** noteces nosprostošanas grāvjos, strautos un upēs: ja tas ir noticis, notece iespējami ātrāk jāatjauno.



*Lapu koku saglabāšana, paaugas saudzēšana un dabiskās atjaunošanas veicināšana ir labai draudzīgas saimniekošanas metodes.*

Dabas aizsardzības prasības iekļautas arī MK noteikumos *Par koku ciršanu mežā*<sup>3</sup>. Lai saglabātu **meža pudurus** un mežaudzes, kur valdošā koku suga ir ozols, liepa, kļava, goba, vīksna vai skābardis, kā arī palienēs, purvu aizsargjoslās, ezeru salās un purvu salās, ir aizliegta kailcirte.

Cērtot kokus, cirmā nepieciešams **saglabāt** šādus **augošus kokus**:

- vismaz piecus ekoloģiskos kokus uz hektāra (augtspējīgus kokus, kuru caurmērs lielāks par valdošās sugas koku vidējo caurmēru nogabalā; ieteicams vispirms izvēlēties ozolus, liepas, priedes, ošus, gobas, vīksnas, kļavas, melnalkšņus, apses un bērzus, kā arī kokus ar deguma rētām);
- kokus ar lielām (vairāk nekā 50 centimetru diametrā) putnu ligzdām, koku rindu un pamežu ap tiem;
- dobumainus kokus, kuriem dobuma diametrs ir lielāks par 10 centimetriem.

Cērtot kokus, saglabā:

- visu apaugumu ap avotiem, avoksnājiem un mikroieplakās;
- kokus, pie kuriem izveidojies skudru pūznis;
- mežābeles, kadiķus un citu vietējo sugu pameža kokus un krūmus;
- daļēju apaugumu gravās un mežmalās;
- lapu koku piemistrojumu skujkoku audzēs.

**Pamežs** un **apaugums** saglabājams tā, lai neapdraudētu darba drošību un meža atjaunošanos. Ja cirmā ir **sausie koki**, saglabājami vismaz četri resnākie kritušie, nolauztie vai stāvošie sausie koki uz hektāra. Ja **kriticalas** ir uz treilēšanas ceļa, tad sauso koku saudzīgi pārvieto.

Noteikumos *par meža aizsardzības pasākumiem un ārkārtējās situācijas izsludināšanu mežā*<sup>4</sup> īpašniekam norādīts, kādas darbības un aizsardzības pasākumi jāveic, lai pasargātu īpašumu no kaitēkļiem un slimībām. Nereti īpašnieki nepamatoti uzskata, ka no meža savlaicīgi neizvestie kokmateriāli vai vēja laužtie koki ir labs papildinājums bioloģiskās daudzveidības uzlabošanai. Arī tie meža īpašnieki, kuri savā mežā nedara neko, domājot, ka tādējādi veicina dabas vērtību saglabāšanu, bieži vien kļūdās un veicina sanitārā stāvokļa pasliktināšanos.

3 <http://likumi.lv/doc.php?id=253760>

4 <http://likumi.lv/doc.php?id=253786>

## Meža sertifikācija

Ikvienam ir iespēja iepazīties ar meža sertifikācijas sistēmas standartiem un tajos ietvertajām dabas aizsardzības, bioloģiskās daudzveidības veicināšanas un videi draudzīgas saimniekošanas prasībām (skat. [35. nodaļu](#)). Tādējādi īpašnieks var iegūt idejas un ieteikumus, kā savā mežā palielināt dabas daudzveidību un saimniekot videi draudzīgi. Speciālisti atzinuši, ka Latvijas normatīvajos aktos, kuri regulē meža apsaimniekošanu, ir ietvertas augstas prasības, kas daudz neatšķiras no sertifikācijas sistēmas prasībām. Piemēram, FSC sertifikācijā atstājami 10 ekoloģiskie koki uz hektāra, kamēr normatīvajos aktos – 5. Sertifikācijas standartos īpaši akcentēta miruši koksne, kas ir viens no dabas daudzveidības veicinātājiem, jo vienlaikus ir gan iztikas avots, gan barošanās vieta kukaiņiem un kāpuru attīstībai, kā arī ligzdošanas un barošanās vieta putniem. Tā ap sevi rada īpašu mikroklimatu un, lēni sadaloties, veido barības vielas. Dažāda izmēra kritalas aizkavē augsnes eroziju, kas ir īpaši nozīmīgi gravās un nogāzēs.

## Izlases cirtes

Daļa speciālistu uzskata, ka ietekmes uz vidi mazināšanas nolūkos kailcirtes aizstājamas ar pakāpeniskajām un izlases cirtēm, tā meža apsaimniekošanu tuvinot dabas procesiem. Pēc **situācijas izvērtēšanas dabā**, īpašniekam ir iespēja izvēlēties dažādas izlases cirtes vai pakāpeniskas cirtes veidus. Attiecībā uz ciršu izvēli un to izpildi, nav vienotu ieteikumu, kas būtu attiecināmi uz visiem īpašumiem, jo katra situācija ir unikāla gan no meža, gan īpašnieku vajadzību un vēlmju viedokļa. Jo mazāka ir meža īpašuma platība, jo īpašniekam pārdomātāk jāplāno katra koka nociršana.

Izlases cirte ir regulāra meža apsaimniekošana, periodiski nocērtot daļu no mežaudzes koksnes krājas pieauguma, un tādā veidā veicinot audzes līdzsvarotu attīstību. Mežsaimnieki šo cirti dēvē par regulēto izlases cirti. Minētā saimniekošana nodrošina meža vides saglabāšanos un ļauj regulāri iegūt koksni arī no maziem meža īpašumiem. Izlases cirtes pamatā ir **nepārtrauktā meža princips** – saglabāt pastāvīgu meža segumu. Pārdomāti veiktām izlases cirtēm ir minimāla ietekme uz vidi un koksnes ražošana netraucēti turpinās, ja, pamatojoties uz dabā



*Izlasses cirtē, periodiski nocērtot daļu no mežaudzes koksnes krājas pieauguma, netiek izjaukts meža iekšējais līdzsvars.*

notiekošajiem procesiem, izvēlēti ir nākotnes koki un koksne izcirsta atbilstoši mērķa sortimentiem un stāvoklim mežā. Plānojot izlasses cirti, jāievēro šādi nosacījumi:

- apsaimniekojamā vienība ir koki vai koku grupa;
- cērtamo koku izvēle izlasses veidā – atsevišķi koki vai koku grupas;
- nepārtraukts meža segums – platībā pastāvīgi ir koki, nav plašu izcirtumu;
- nodrošināti labi augšanas apstākļi nākotnes kokiem;
- nodrošināts dažāds koku vecums un koku sugu grupu dažādība.

### Dabas aizsardzība meža kopšanā

Dabas daudzveidību veicinoši pasākumi ir iespējami arī meža kopšanā. Vispirms jaunaudžu kopšanā un sastāva kopšanas cirtēs – lapu koku piemistrojuma nodrošinājums skuju koku audzēs. Jaunaudzēs vajadzētu izvēlēties aptuveni 15 ekoloģiskos nākotnes kokus uz hektāra, kuriem jāatbrīvo plašāka augšanas telpa, lai veidotos kuplāki vainagī. Vietām ieteicams atstāt pameža kokus un krūmus, saglabāt nokaltušos kokus, kritālos un pāraugušos kokus, kas atstāti no iepriekšējās koku ciršanas, kā arī ieteicams mazināt kopšanas intensitāti ūdenstilpju malās, mežmalās, mitrās ieplakās un avotu tuvumā.

Krājas kopšanas cirtēs ieteicams turpināt **mistraudžu** veidošanu un pameža saglabāšanu, tāpat vecāko un dobumaino koku atstāšanu, augšanas telpas atbrīvošanu ekoloģiskajiem kokiem un lielu dimensiju kritālu un sausokņu saglabāšanu.

### Speciālistu konsultācijas

Iepriekš minētās prasības un ieteikumi attiecas uz visiem mežiem, ja tiem nav noteikts īpašs apsaimniekošanas statuss un apsaimniekošanas noteikumi. Meža īpašniekam jāatceras, ka īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, mikroliegumos un to buferzonās, citās bioloģiski augstvērtīgās vietās var būt citas prasības vai aizliegumi, lai nodrošinātu kādas konkrētas sugas vai dzīvotnes aizsardzību. Meža īpašniekam, pirms savu ideju realizēšanas bioloģiski augstvērtīgajās vietās, ieteicams konsultēties pie speciālistiem, lai ar neapdomātu rīcību neapdraudētu kādu no sugām vai dzīvotnēm un nenonāktu konfliktā ar normatīvo aktu prasībām.

Tāpat speciālistu konsultācijas vēlamas situācijās, ja īpašnieks vēlas veicināt kādu konkrētas augu vai dzīvnieku sugas attīstību, nodrošinot tai labvēlīgus apstākļus. Nepieciešams noskaidrot, vai izvēlētās metodes ir adekvātas un vai tās neapdraudēs citu sugu eksistenci.



Literatūra

1. *Izsoles cirtes. Meža apsaimniekošanas pieredze demonstrējamās teritorijās* (2011). Rīga: Pasaules dabas fonds, 6 lpp.
2. *Meža likums*. Pieņemts: 24.02.2000. Stājas spēkā: 17.03.2000.
3. *MK noteikumi Nr. 936 Dabas aizsardzības noteikumi meža apsaimniekošanā*. Pieņemts: 18.12.2012. Stājas spēkā: 01.01.2013.
4. *MK noteikumi Nr. 935 Noteikumi par koku ciršanu mežā*. Pieņemts: 18.12.2012. Stājas spēkā: 01.01.2013.
5. *MK noteikumi Nr. 947 Noteikumi par meža aizsardzības pasākumiem un ārkārtējās situācijas izsludināšanu mežā*. Pieņemts: 18.12.2012. Stājas spēkā: 03.01.2013.
6. *Vilkriste, L. (2017) Dabai draudzīga meža apsaimniekošana. Saimnieks LV 02: 78–80.*